

Almanach

För Slott-Året
Efter Frälsarens Christi Födelse,
1840.

Till STOCKHOLMS Horisont,
belägen wid 59 grad. 20½ min. Polhöjd.
Efter

Hans Kongl. Maj:ts
Nådigste stadgande
Utgifwen af
Des Vetenskaps-Academie.

Stockholm, W. A. Norstedt & Söner.

Er. säljes häftadt och skuret för 4 Skillingar B:ka.

Om begagnande af så kalladt jäst foder åt
bostapen.

Naturens Herre har ämnat åt bostapen och de gräsätande djuren i allmänhet friskt gräs och färsk värtämnen såsom föda. Våra behof af hästar och bostap nödgas af att för vintern insamla nödig föda för dem, hvilken måste väl utorkas för att kunna förvaras. Genom denna uttorkning tillstånd som det näringsämne den innehåller, på ett sådant sätt, att det fordrar ett längre uppehåll i djurens mage och tarmar, för att kunna upplösligt och upplösligt. De hårdnade stråen fordra en långvarigare tuggning och hos hornbostapen ett ostare idislande, hvarigenom det torra födoämnet blir för densamma vida mindre begärligt än det färskt. Hö, halm, lös, m. fl., som i torkadt tillstånd nyttjas till bostapsföda, äro icke till hela sin massa näringsämnen, men de innehålla flera olika ämnen, som under matsmältningsprocessen utdragas från den trädartade delen. De förra äro näringsämnena, den sednare utföres åter ur kroppen och utgör en stor del af bostapens träck. De ämnen, som ur fodret utdragas, för att tjena till bostapens näring, äro till antalet flera. De förnämsta äro: stärkelse, socker, gummi, och det viktigaste af dem alla är ett ämne, som vi kunna kalla äggvitte, emedan det, så väl till sina egenskaper, som till samman-

fättning, fullkomligt öfverensstämmer med det ämne som finnes i ägg, och det som utgör den ynnigaste bestånds delen af djurens blod. Det är de nu nämnda ämnena, som innehållas sammanblandade i sädesarterna, utan någon annan, icke födande, inblandning, än skalet på sädesfornet, derför är säden också det starkaste födoämne man kan gifwa åt gräsätande djur. Men de finnas också alla tillsammans i gräset, i sädens halm, i trädens lös, i värtarnas blad, och utdrages ur dessa genom djurets matsmältning. Byggnaden af djurens mage och tarmar utvisar, att det också är förnämligast ur dessa, som de till djurets näring böra utdragas.

Swad de gröna, affurna och torkade värtarna beträffar, så innehållas äggvitte i dem i en så lätt upplöslig och så hastigt af djurets magsäfter upplöslig form, att skillnaden emellan hö och färskt gräs är mindre betydlig. Annorlunda förhåller det sig med halmen och agnarne efter uttröskad säd. Under sädesfornets mogning har strået undergått en betydlig förändring. Äggvittehalten, som till en del öfvergått i sädesfornet, har icke allenast blifwit till hälften förminskad, utan derjemte kommit i ett hårdadt tillstånd, nära beslägtad med hwitans i ett kokadt ägg, som sedermera blifwit intorkad till en hård kropp. Derjemte har stråets träartade del blifwit hårdare, swårare för djuret att fintugga, hvarigenom djurets tungmusklar uttrötas innan halmen blifwit tillräckligt fint fördelat, och ju mindre den innan swäljningen fintuggas, ju mindre förmå magens säfter utdraga de deri innehållna näringsämnena. Deras härleder sig djurens obenägenhet för halm, som dock hos oss utgör en wäsentlig del af hornbostapens föda under wintertiden.

Dessa olägenheter kunna afhjelpas om halm och agnar förut upplösligt af jemt så mycket watten, som fordras för att under upplösligheten i dem intränga, och om de derwid utsättas för en värme af emellan 40 och 50 termometers

grader. Då är uppblötningen vanligen verkställd på 2 dygn, och det uppblötta fodret, särdeles om det fryddas med ganska litet salt, nära lika begärligt för boskapen, som hö.

Denna uppblötning verkställas på olika sätt. Sedan urminnes tider brukta Swenska jordbrukare i de norra provinserna att koka det till hufelse förvandlade fodret i en gryta med watten, och att sedan åt boskapen gifwa både soppan och det kokta fodret. Eller också öfverghutes det torra fodret med kokhet watten. Att detta förfarande medför fördelar, bewises deraf, att det fortsattes oaktadt den arbetsförmåga och wedsförtäring det förorsakar. Men det har också olägenheter. Hvad som i soppan upplöses förändras af luftens åtkomst, soppan blir derigenom gulbrun eller brun. Denna färg kommer af de upplösta ämnenas förändring. Djuret måste desutom, jemte den solida födan, förtära en stor wattenmassa.

Förnögnare jordbrukare hafwa anställt denna uppblötningssprocess på ett wida ändamålsenligare sätt, så att man på något afstånd från ladugården inrättar ett kokhus med en ångpanna, d. ä. en panna med lufttätt lock, försedd med ett rör, af den längd att det kan föra ångorna af det kokande watten till ladugårdshuset, der röret slutar sig i en tät lås, i hwilken hufelsen af fodret, agnarne m. m. äro inlagda, och hwari ångorna så länge inledas, till dess att de slutligen utströmma synbarligen genom ett nära lärens botten anbragt hål af en half till hel tumms widd. För att skydda röret från afkylning under wägen från kokhuset till jäsningset, omkändas det med ett fint halmrepp och omgifwes med en trädränna, i hwilken kolstubbbe lägges så att röret betäckes, hwarefter rännan tillspikas.

Denna metod är wiserligen den ändamålsenligaste till halmens och agnarne uppblötning. Wattenångorna utjaga lusten ur lären under det måhan är som betast, söga mer

watten inkommer, innan ångorna börja åter utströmma, än som fördras för genombliötningen, och den åter wid afwäring inströmmande lusten träffar endast halmpipornas yta utan att intränga i det uppmjukade näringsämnet. Detta sätt wore således att framför andra rekommendera, om det icke, för mindre jordbrukare, wore för kostamt; i flera landstaper, der weden är dyr och ofta med stor swårighet anskaffas, kan det icke användas, och slutligen saknar man icke exempel af olyckor, härledda från eldens miswärdande i den från ladugården ej särdeles afägsje eldstaden.

Det är på dessa grunder man försökt en annan utwäg, användbar öfwer allt, hos den mindre jordbrukaren, som hos den större, i wedsfattig ort lika wäl som i en stogrikare, och hwars nytta, sedan den för 3 år sedan uppgafs i Tyfmland, bewisat sig genom dess allmänna utspridande äfwen här i Swerige, hos dem som hast tillfalle att inhämta den ur Lidningskrifter.

Grunden för denna metod är densamma, som förut är nämnd, det torra fodrets uppblötning; men sätter att erhålla den härtill erforderliga wärmen är olika. Det sker nemligen genom den hetta, som sammanpackadt wätt foder snart tager, genom en påbegynt jäsning, och detta är grunden till den benämning af jäst foder, som deråt blifwit gifwen.

Derwid bör dock anmärkas, att jäsningen icke har annat ändamål, än att uppväcka den till full uppmjukning nödiga wärmen, att jäsningen i och för sig sjelf är en förstörelseprocess, som hwarfen utvecklar nya näringsmedel, eller förbättrar dem som finnas, och att, om den får fortstrida så långt att äfwen äggwhitan angrives, så ratas fodret af boskapen, som icke kan fås att smaka det, i stället att den, innan denna period inträffat, förtär det med en begärlighet som går ända till glupshet.

Werkställandet häraf sker på följande sätt för Kor: för-
utfattom t. er. 14 kor. Man skaffar sig då 9 kor, af hvil-
ka hwart och ett rymmer ett af de 3 dagliga fodren som åt
desa gifwas. Man kan och inrätta 3 kor eller lärar, af så-
dan rymd, att hwardera innehåller hela den ration, som be-
stämmes för dagen åt alla djuren. Skulle man finna, att
tillräcklig uppvärmning winnes på 24 timmar, så behöfwas
då ej flere än 2 lärar, af hvilka den ena uppfodras, me-
dan den andra står under wärmning eller jäsning. Man
antager såsom lagom höfoder för 24 timmar, åt en ko
af medelmättig storlek, 2 marker hö, 10 marker halm, 6
marker agnar och 1 lod salt. Straxt efter middagsfodret,
lägges i dessa kor de bestämde delarne af blandad hackelse och
derpå frös litet af den för dygnet bestämde saltquantiteten; wi-
der beständigt omrörande påslås kallt watten, hållt med en Sörts
kanna, till des att massan blifwit wäl fuktig, utan att egentligen
wara wät. Derpå sammantrampas detta lag af en person, med
trädfkor, hwilket sker fort och lätt, eller och sker sammanpacknin-
gen med dertill inrättad klubba eller stöt. Och på detta sätt
fortsares till des att allt för ett dygn bestämde foder är in-
lagdt och sammantrampadt i de tre koren. Under mycket kall
wäderlek, kunna koren betäckas med lod. Hwart kor innehåller
jemt foder för dagen. Det som så är beredt måndagsföter-
middagen är lagom till utfodring thorsdagsmiddagen, i fall
att 9 eller 3 kor begagnas, men bör vara det om Tisdagen,
då endast 2 kor anses tillräckliga. Dock måste hwar och en
i början sölja med sin uppmärksamhet foderjäsningen, ty
i olika wärme i rummet, der tillagningen sker, framtrider
upphettningen olika fort. Wid stora ladugårdar, der större
massor på en gång tillblandas, kan denna tid vara alldeles
för lång, så att fodret hinner städas; man har ofta funnit
att 48 till och med 24 timmar varit tillräckliga. Detta är
lätt att finna för hwarje husbonde, som lemnar uppmärk-

samhet deråt. I allmänhet bör anmärkas, att wärmnings-
koren eller lärarne ställas på en sådan plats i huset, der
wärmen behåller sig jennast. Fodret gifwes så warmt det
uttages ur koret. Det faller af sig sjelf att hwarje eftermid-
dag göres ny tillblandning i de lediga koren.

Särskilt förtjenar nämnas att då tillgången af hö, som
ofta händer hos oss, utfallit knapp, kunna potäter i des
ställe anwändas, hwarwid 2 marker hö ersättas af 4 till 5
marker potäter. Potäterna sönderkåras på en enkel rostfä-
ringsmachin eller i brist deraf, krosas, så mycket som möjligt,
och blandas med hackelsen.

Korna förtära det så beredda fodret med största snålhet
och uppåta allt.

För orar: beredes fodret på samma sätt, men propor-
tionerna äro olika. 20 marker halm och 10 marker hö, eller
i des ställe, 20 marker potäter tages för hwar ore.

För får: äfwen så, $\frac{1}{2}$ mark halm och $\frac{1}{2}$ mark hö på
hwart särkreatur, samt 8 lod salt på 100 får. Men äfwen
för sären kan höet ersättas af dubbla quantiteten sönderkros-
sade potäter.

Denna nya utfodringsmetod är mycket fördelaktig; den
fördrar att stära fodret till hackelse af 6 tum långa strån;
men inga fördelar winnas utan motsvarande möda.